

ջերմոցներում այս բոյսը միայն իր արտասովոր մեծութեան համար է մշակուում: Պետերբուրգի բուսաբանական պարտէզը նոյնպէս այս ծաղիկներից մի հատն ունի: Ամէն ամառ պարտէզի վարչութիւնը յայտարարում է ջրի շուշանի ծաղկելու ժամանակը, և հասարակութիւնը խուռն բազմութեամբ պարտիզի կլոր ջերմոցն է գիմում: որտեղ ընդարձակ ջրամբարի տաք ջրի երեսին հրակայ ծաղիկն է վիթխարի տերեւները սփռել: Ջրի շուշանի վարդագոյն սպիտակ ծաղիկները լայնութեամբ 14 մատնաչափ են լինում:

* *

Թէյն ինչպէս պիտի խմել.—Մենք ամէնքս թէյ ենք խմում: սակայն շատ քչերս գիտենք, թէ ի՞նչպէս պէտք է խմել: Զինացիները որոնք թէյի թփեր մշակելու մէջ առանձին հմտութիւն ու ճարտարութիւն են ցոյց տալիս: պատրաստում են նաև թէյի յայտնի տեսակները, որ մենք ստանում ենք Զինաստանից՝ այնպէս, ինչպէս այնտեղ պատրաստուած են: ուրեմն շատ հասկանալի պիտի լինի, որ նրանք թէյ խմելն էլ մեղից աւելի լաւ պիտի իմանան: Զինացիներ բրէք առանձին թէյամանում թէյ չի պատրաստում: ինչպէս ընդունուած է շատ երկրներում, այլ մի պտղունց չոր թէյ է լցնում թէյի բաժակի մէջ: և և կած ջուր քաշում վրան ու ծածկում կափարջով: Եւ երբ թէյի բոլոր թերթիկները նստում են բաժակի տակը, գոյն տալով միջի ջրին: Զինացիներ խմում է, որքան կարելի է տաք տաք: ամենին չի թողնելով, որ հոգանայ: Արեւելքումն էլ թէյն առհասարակ այդպէս են խմում և համարում են այդ զովացնող միջոց: Աերջին հանգամանքը շատ հասկանալի է. տաք թէյը խիստ գոյրչիացում յառաջացնելով, ցածացնում է մեր մարմնի բարեխառնութեան աստիճանը, որով և հնարաւորութիւն է տալիս մեզ հեշտութեամբ տանելու տոթը.—*Similia similibus curantur* (ինչով տկարացար նրանով և բժշկուիր): Բայց պէտք է ասել, որ Ռուսաստանում թէյ պատրաստելու ձևն էլ բաւականին ուղիղ է: Հարկաւոր է միայն նախ թէյամանը տաք ջրով ողողել, յետոյ մէջը լցնել հարկաւոր չափով թէյ, ու վրան ջուր քաշել և երբէք ինքնանուր վրայ չդնել: այնպէս թէյը վատ համ կստանայ ու իր բուրմունքի մի մասը կկորցնէ:

* *

Մառանների և գետնափոր նկուղների խոնարհութեան առաջն սովորութիւնը.—Պէտք է մի գրուածքայ քլորային կիր վերցնել ու լցնել մի հին խեցանոթի և կամ ցնցուղի մէջ և բաց բերանով դնել մառանում: Քլորային կիրը օդի ջրային գոլորշիները իրեն կքաշի և նրա չորանալուն կնպաստէ: Այդ աղը, որ իր մէջն է հաւաքելու օդի գոլոր-

շիացած ջուրը և կամ գուցէ լուծուելու է նրա մէջը, կարող է զարծնալ պէտք զալ: հարկաւոր է միայն զօրեղ կրակի ազդեցութեան նշանակել ու իր բնական վիճակին վերածել: Կիրը, կորցնելով իր միջի ջուրը, կրկին ընդունակ է դառնում օդի ջրային գոլորշիները իրեն ձգելու: Այս միջոցն յատկապէս ձեռնտու է գործադրել այն տեղերում, որտեղ կարտոփիլ են պահում: որովհետեւ այս ձևով հնարաւորութիւն են ունենում այդպիսի պաշարեղէնի ծելու առաջն առնել:

* *

Մագիւրի քափուկութիւնը.—Պարիզի նշանաւոր բժիշկներից մէկը, Սարուրոն, որը յատկապէս մազերի հիւանդութեանց բժշկութեամբ է զբաղում, գտել է հերթափութեան բացիլը: Նա ապացուցել է, որ ճաղատութիւնը յառաջ է գալիս առանձին միկրոօրգանիզմ, որոնք իրենց արտաքին տեսքովը նման են լատինական S տառին: Մի քանի անյաջող փորձերից յետոյ, Սարուրոն կարողացաւ այս միկրոօրգանիզմը բազմացնել, որոնցով և սկսեց մի կարգ հետաքրքիր փորձեր կատարել զանազան կենդանիների վրայ: Այս ախտով ամենից աւելի հեշտութեամբ վարակում են կատուններն ու ճագարները, որոնց կաշին աւելի զգայուն լինելով, շուտով զրկում է մազերից: Միկրոօրգանիզմը անսակար չեն գործութիւնը նրա մէջն է որ նա քայքայում է այն գեղձերը, որոնք մազերի արմատներին սնունդ են հասցնում: Սարուրոն իր զեկուցման մէջ, որն այս օրերս կարդաց «Կաշուի հիւանդութեանց մասնագէտների ժողովում», յոյս է տածում, որ շուտով կարելի կլինի մազերի թափուելու առաջն առնել, նա հարեանցի կիրպով յայտնեց, որ արդէն ձեռքի տակ այդ բացիլներին ոչնչացնելու միջոցն ունի և թէ կարելի է գործադրել այն առանց որ և է վնաս պատճառելու մազերին:

ՄԱՏՆՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ.

Սերէոսի պատմութիւնը և Մ. Խորենացի. մատնագրական ուսումնասիրութիւն. Ստ. Մալխասեանց: Թիֆլիս, 1899. հրատարակութիւն Թիֆլիսի հայոց հրատարակչական ընկերութեան թ. 156, Գիրքը կազմուած է Է: 118 էջից:

Գրքիս հեղինակը մեր գրականութեան մէջ յայտնի է զարմել իւր «Բռնի միութիւն Լեհաստանի հայոց» և Ասողիկ պատմագրի ընտիր հրատարակութեանց վերայ կատարած աշխատութեամբ:

Գրական քննադատական ասպարիզում նշանաւոր է նորա Փ. Բիւզանդի լուրջ ուսումնասիրութիւնը. իսկ Խորենացուն այս առաջին անգամ չէ, որ նա հրապարակ է գուրս գալիս պաշտպանելու այս անգամ Սերէոսի պատմութեան ուսումնասիրութիւնը հիմք առնելով:

Սերէոսի պատմութիւնից պ. Մալխասեանցը քննադատութեան է ենթարկում նորա այսպէս կոչուած Ա. և Բ. զպրութիւնը: Համառոտակի յիշատակելով այս երկու զպրութեանց բովանդակութիւնը (էջ 1—4), կանգ է առնում այն խնդրի վերայ թէ՛ ո՞վ է այս զպրութեանց հեղինակը (էջ 5—20). որովհետեւ շնայելով որ Սերէոսի Ա. հրատարակիչ Թ. Միհրդատեանցը, ինչպէս և այնուհետեւ հայ և օտար բանասէրներն այս երկու զպրութիւնը բնականաբար Սերէոսին են համարել, բայց 1862-ին Գ. Պատկանեանը առաջին անգամ իւր Սերէոսի ուսերէն թարգմանութեան յառաջարկում ինչպէս և այլ առիթներով յայտնեց այն միտքը թէ՛ Սերէոսինը չեն, այլ պատահաբար ընկած են Սերէոսի պատմութեան սկզբում: Այս կարծիքին էին մինչև վերջերս բոլոր հայ և օտար բանասէրները՝ Գուտշիմի, Փետտեր, Մառ և Խալաթեանց: Եւ առաջ բերելով պ. Մալխասեանցի հերքումները մենք միևնոյն ժամանակ կտեսնենք, թէ ինչ առարկութիւններ են անում այդ բանասէրները:

1. Եթէ Ա. զպրութիւնը Սերէոսի գործ չհամարենք այն պատճառով, որ ոչ մի կապ չունի «Պատմութիւն ի Վերակին» ընդհանուր վերնագրի հետ, հետեւաբար պէտք է նորա Գ. մասի եթէ ոչ Գ.՝ գէթ Ա. և Բ. և ԼԱ.—ԼԲ. գլուխները, ուր շատ անգամ այնպիսի բաներ են պատմում, որ ոչ մի կապ չունեն Վերակիի հետ—նոյնպէս Սերէոսինը չհամարենք:

2. Բուն պատմութեան այսինքն Գ. մասի սկիզբը գրուած նախերգանքում Սերէոսը չէ ասում թէ՛ «ինքը չպիտի խօսի վաղեմի ժամանակների մասին, որովհետեւ այս բոլորը նկարագրուած և պատմուած է ուրիշների ձեռքով», այլ նորա խօսքը Վարդանանց շրջանի մասին է. «Արդ զմամանակս քաղաքութեան շարագործին Յագիւհիսի ... և կամ ճորպէս քաջ նախարարացն Հայոց և ... նահապետն Մամիկոնէից տանն Կարմիրն ... Վարդան ... զինեցաւ ի պատերազմ ... այն ամենայն ի ձեռն այլոց գրեցաւ ողբիս ցոյցանկ նոյն խի պատմութիւնն» (Բ. տպ. Սեր. էջ 22—23). Ուրեմն հետեւեցնում է պ. Մալխասեանը ճշտութեամբ որ խօսքը Վարդանանց ժամանակի մասին է, որ զանց է անում Սերէոսը, քանի որ Նզիշէն (նոյն իսկ պատմութիւնն) արդէն գրել է, Բոլորովին համաձայն լինելով պ. Մալխասեանի այս հայեացքին, պէտք է ասենք որ նոյն իսկ պատմութիւնն խօսքը միայն Եղիշէին չի վերաբերել այստեղ, այլ առհասարակ պատմութիւնը կնշանակէ, ուղղում

ենք ասել որ Սերէոսն ակնարկում է և Ղազար Փարպեցուն, ինչպէս ցոյց է տալիս «ի ձեռն այլոց գրեցաւ» եթէ միայն այլոց չհամարենք:

3. Բ. զպրութեան վերնագրում յիշուած Ստեփանոս Տարօնեցին Ասողիկը չէ, Ա. և Բ. զպրութեան և Ասողիկի մէջ եղած նման կտորները վերջինս է փոխ առել Սերէոսից, ինչպէս և այլ տեղերում: Իսկ Բ. զպրութեան վերջին 9 էջը չէ կարող քաղուած լինել ոչ Ասողիկից և ոչ Խորենացուց և ոչ էլ երկուսից միասին:

4. Շատ տարօրինակ բան կլինէր, որ այս երկու միմեանցից անկախ զպրութիւնները պատմաբար կցուէին Սերէոսի պատմութեան սկզբին, նախ Ա.—ը և ապա մի քանի հարիւր տեղից յետոյ կցուէր Բ.—ը, այն էլ՝ Ա. զպրութեան և Սերէոսի պատմութեան մէջ, և այնուհետեւ ամբողջ գրուածքը բաժանուէր գլուխների:

5. Գուտշիմիի նկատած ակնյայտի նմանութիւնը և դիտաւորեալ շեղումի կերպարանք ունեցող տարբերութիւնները Ա. զպրութեան և Խորենացու պատմութեան մէջ, կարող էին յառաջ գալ երկու հեղինակների նոյն աղբիւրից ըստ իրենց ճաշակի և հայեացքի օգտուելու և զանակից, ինչպէս ենթադրում է և Ն. Մառը:

6. Պ. Խալաթեանցի կարծիքներին գալով ասում պ. Մալխասեանցը. ա) պ. Խալաթեանցն ինքը ցոյց է տուել Ա. զպրութեան և Սերէոսի պատմութեան լեզուի ոճի և դարձուածքների ապահեցող նմանութիւն ու նոյնութիւն. իսկ թէ Ա. զպրութիւնը զանազան աղբիւրներից է քաղուած, մի՞թէ նոյնը չէր կարող անել և Սերէոսը, բ) Սերէոսը գրում է ժամանակակից դէպքեր, որ անտարակոյս ստոյգ և պատմական կլինին, իսկ հետագոյն ժամանակների համար՝ զիմելով գրաւոր կամ անգիր աղբիւրների, գրուածքը բնականաբար այդ աղբիւրի գոյնը կստանայ, գ) Յ. Օձնեցու և այս զպրութեան մէջ տեսնուած մի երկու բառերն կարեւորութիւն չունին, քանի որ կարող էր Օձնեցին Սերէոսից առած լինել:

Ինչ վերաբերում է Սերէոսի Բ. զպրութեանը, որ աւելի քիչ է քննութեան ենթարկուել, տիրող կարծիքը եղել է Պատկանեանինը, որ ըստ վերնագրի Խորենացուց և Ստ. Տարօնեցուց, այսինքն Ասողիկից, քաղուածք է համարել, Բէպէտե Ն. Բիւզանդացին ու Ա. Տէր Միքէլեանը պնդեցին որ այդ Սերէոսին է, բայց ինքը պ. Մալխասեան ընդարձակ ու հիմնաւոր քննութեան է ենթարկում և նորանոր փաստերով նոյնն ապացուցանում: Բ. զպրութիւնը 4 մասերի է բաժանում և քննում է աղբիւրները, որ են Մովսէս Խորենացի և Ստեփանոս Տարօնացի, հաւաստի և ճշմարիտ մատենագիրք, եթէ Ս. Տարօնեցին Ասողիկն է, ուրեմն Բ. զպրութիւնը պէտք է քաղուած լինի կամ Խորենացուցից:

ընենացուց կամ Ասողիկից, կամ երկուսից միասին, Այս տեսակետով քննուած է Բ. դպրութեան Ա. մասը, այն է Պարթևների ժամանակագրութիւնը, առաջ բերելով Բ. դպրութեան և Ասողիկի հատուածները դէմ առ դէմ (էջ 23—27), որից խնդիր երևում է երկուսի անյայտնի նմանութիւնը, եթէ չասենք նոյնութիւնը, միայն Ասողիկն ունի մի քանի կտորներ, որ Բ. դպրութեան մէջ չկան: Մանրագնին քննութիւնից պ. Մալխասեանը գալիս է այն եզրակացութեան, որ արտագրողն այս դէպքում Ասողիկն է ըստ իւր սովորութեան և ոչ Բ. դպրութեան հեղինակը: Ապա (ըջ 36—39) նոյն հատուածը համեմատելով Մ. Խորենացու հետ, ցոյց է տալիս որ գլխաւոր աղբիւրը Խորենացին է, Այնուհետև որպէս զի ակներև ցոյց տայ Բ. դպրութեան պարթևների ցանկը մի անգամ Ա. դպրութեան մէջ գրեւորց յետոյ նորից յիշելը՝ մէջ է բերում (էջ 42) Ա. Բ. դպրութեան և Խորենացու այդ ցանկը, որից երևում են այն աչքի ընկնող խոշոր ժամանակագրական տարբերութիւնները, որ կան Ա.-ի և Խորենացու մէջ, ուստի Ա. դպրութեան հեղինակն այս նկատելով՝ հարկաւոր է համարել և Խորենացուն յիշել, կամ ինչպէս ինքն է ասում՝ «երկրորդը ի պատմագրէն Մովսիսի Խորենացու, հաւաստի և ճշմարիտ մատենագրէ», որին և աւելի հաւատացել է, ինչպէս երևում է ընդգծուած վերջին երկու բառերից:

Ապա պ. Մալխասեանն առանձին նշանակութիւն չտալով այստեղ Բ. դպրութեան երկրորդ մասին, այն է Մամիկոնեանց ծագման պատմութեան, անցնում է նոր դպրութեան Գ. և Դ. մասերին, այսինքն եռանուն և երկանուն կանոններին և համեմատութեան համար միմեանց հանդէպ գնելով Բ. դպրութեան, Ասողիկի և Խորենացու Մասանեան, Բիւզանդացուց և Արշակունի թագաւորների ցանկը (էջ 45—48) գալիս է այն եզրակացութեան, որ Բ. դպրութեան այս ցանկի աղբիւրը ոչ Խորենացին է և ոչ էլ Ասողիկը, սոքա չեն կարող լինել մանաւանդ այն պատճառով, որ Բ. դպրութեան նման թագաւորների ժամանակակցութիւն (սինդրոնիզմ) ոչ ունին, և ոչ էլ կարելի է այս երկուսի պատմագրութիւններից այդպիսի բան հանել և կազմել:

Ապա խնդիր է թէ՛ ո՞վ է այդ Բ. դպրութեան վերնագրում յիշուած Ստեփանոս Տարօնացին (էջ 53—59), «Արարատ ամսագրի Ա. (1868) տարուայ մի յիշատակարանից շատ պարզ երևում է որ մենք ունեցել ենք այդ անունով մի հեղինակ, որ Մեսրոպի աշակերտ է եղել և գրել է պատմութիւն հանդերձ ժամանակագրութեամբ», որից և բաղել է Բ. դպրութեան հեղինակը իւր Գ. և Դ. մասը:

Այնուհետև մնում է որոշել թէ ո՞վ է Ա.

դպրութեան հեղինակը կամ ինչպէս բանասիրութեան մէջ ընդունուած է կոչել Անծանօթը (ΑΝΟΝΥΜΟΣ): Պ. Մալխասեանը քննելով Սերէոսի Ա. և Բ. հրատարակութիւնները, ցոյց է տալիս թէ ինչպէս վերջինս հարադատ տպագրութիւն չէ բուն ձեռագրի, այլ կամայական փոփոխութեանց ենթարկուած երկրորդ հրատարակիչ Բ. Պատկանեանի կողմից, մինչդեռ առաջինի, Միհրդատեանցի, հրատարակութիւնից պարզ երևում է, որ Սերէոսի բուժանդակ գործը, ուրեմն Ա. և Բ. դպրութիւններն էլ երրորդ մասի հետ ձեռագրի ակարամ ունեցել են «Պատմութիւն Սերէոսի եպիսկոպոսի ի Հերակլէն», և սկզբից և եթէ գլուխների են բաժանուել, բայց ոչ դպրութեանց (Ա. և Բ.), ինչպէս ունին երկու տպագրութիւններն էլ, Այսպէս լինելուց յետոյ, արդէն ըստ առսալին երևութիւն այսպէս կոչուած Ա. և Բ. դպրութիւններն էլ դառնում են Սերէոսի գործ: Ապա պ. Մալխասեանը քննում է այն ներքին կապը, որ կայ երկու դպրութեանց և երրորդ մասի մէջ, և ցոյց է տալիս որ երկու դպրութիւնները Սերէոսի պատմութեան անհրաժեշտ մասերն են (էջ 67—76), Այնուհետև ցոյց է տալիս այն ներքին համեմատութիւնը որ կայ երկու դպրութեանց և բուն գրուածքի մէջ, մանաւանդ ժամանակագրութեան կողմից (էջ 76—86), և յառաջ է բերում պ. Խալաթեանցի և իւր կողմից «Էջուի և ոճի» նմանութեանց բաղմամբ օրինակներ (էջ 87—94):

Այս բոլորից յետոյ պ. Մալխասեանն ամփոփելով իւր շօշափած կէտերը հանում է այս ընդհանուր եզրակացութիւնը, որ Ա. և Բ. դպրութեանց հեղինակն ինքը Սերէոսն է, և որ նա օգտուել է ի միջի այլոց և Մովսէս Խաւնակու պատմութիւնից, կոչելով նորան ճշմարիտ և հաւաստի մատենագիր: Ապա Սերէոսի պատմութեամբ ցոյց է տալիս (էջ 97—100) որ նա «բոս ամենայն հաւանականութեամբ» իւր պատմութիւնն աւարտել է 661 ոչ առաջ և 668 ոչ յետոյ:

Ուրեմն Սերէոսը, եզրակացնում է պ. Մալխասեանը, Սեղբնատրոսի և Սոկրատի հայերէն թարգմանութիւններից գտնէ 10—15 տարի առաջ, օգտուել է Մովսէս Խորենացու պատմութիւններից: Այն ինչ մեզնում վերջերս պնդում էին որ Խորենացու պատմութիւնը 676-ից առաջ չէր կարող գոյութիւն ունեցած լինել:

Գրքի Բ. յաւելուածն (էջ 115—118) արտատրպութիւն է Ստեփանոս Տարօնացու հատուածի Արարատ ամսագրից, իսկ Ա. յաւելուածում (101—114) կամենում է Սերէոսի Բ. դպրութեան մէջ պահաւել և ընդմիջարկութիւնները ցոյց տալ, Բ. տպագրութեան էջ 30—36 խառնակուած ու չլիթ հատուածները ետ ու առաջ դասաւորելով պատմու-

Թեան ընթացքին մի կապ դառնել և ուղղել շատ բառերի և թուերի ազաւազումներ: *

Կարելի էր գուցէ մանրամասնութեանց մէջ պ. Մալխասեանի դիտողութեանց չհաւանել և այլ մեկնութիւններ տալ, բայց քննութեան այդ տեսակ բազմակողմանի և մանրակրկիտ ուսումնասիրութեան նկամամբ նշանակութիւն չունի այդ, և նորա փաստերը և եզրակացութիւնները հիմնաւոր են:

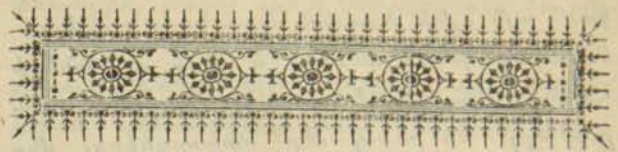
Ս. Կ.



* Օգտուելով այս առթից մեր կողմից աշխատեցնուողի 2 աղաւաղուած յատուկ անուններ, որ ոչ մի ուրիշ տեղ չենք տեսնել:

Էջ 22. Եւ եղև ի նուազել... Արշակունեաց ի Հայաստան աշխարհի, ի քառնալ սերոքեանն Վասնշապուհ արքայի՝ օրեք ի վերայ սորա ազգն Կարսէ դովմայեցի ի իշխանութեանն...: Պարզ է որ այստեղ խօսքը Սասանեանց մասին է. ուստի մեկ այլ քառն աշխատեցնել վերլուծում Պարսէ + եղովմայեցի: Եղովմայեցի քառն պէտք է լինի Երամ(յ)ցի: Որ մեր պատմագիրները Երամ Երամ(յ)ցի անելով իմանում են Պարսէ (ազգն ու երկիրը) տես Ասողիկ (Ա. Խանդեա. Դ. էջ 25), այլ և Երեմիա վարդապետ Բագիրի Հայոց էջ 489. «Երեմայեցի և պարսիկ անամասն է»: Ուստի Կարս=Պարսէ. գլխաւոր Պ և Կ տառերի շփոթութիւն: Կարծում ենք որ այս քառն շուտանցում իրել քացաւորութիւն Երամայեցի քառնի դրում լինելով վերջը մի քառ է համարուել. այնուհետեւ գրչացիր արագորոյին աւելի ծանօթ լինելով ս. Գրքի Ե դովմայեցի անունը, շփոթել է:

Էջ 28. Շինեալ քաղաք... զոր անուանեալ շահասան(ին) Ոկնոյ կոչեմ... ընդգծուած քառն պէտք է լինի Հ + Ուովմայ: Հ գլխաւորի քառն ընկնելը կարելի է միայն այնու քացաւորել, որ գրչագրեւում շատ անգամ յատուկ անունաց և վերնագրութեանց առաջին տառերը արագրելու ծանախի քողովում են որ յետոյ գուցէ և որ կամ ծաղկազարդ տառ գրեն, որ յետոյ զանազան պատճառներով լիարարուելով՝ ապագայ տեղ գրչագրեւում այնպէս էլ արագրում են. այնուհետեւ երկարացիր Ռովմայ դիտութեամբ կրպնւար Ոկնոյ, մանաւանդ տեղ, վերիվերոյ և կամ արագ արագորոյի մեղմում:



ՅՈՒՂԻՄԻՍ. ԱՐՄԱՐԱՍ 1899 թ. ՅՈՒՂԻՄ.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ—ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

I.

ԽՈՍՐՈՎԻԿ ԹԱՐԳՄԱՆԻԶ

(Ը. դար).

(Շարունակութիւն) *

Ամբողջ Դ. պրակը աւելորդ աշխատութիւն կլինէր մեզ համար, եթէ առանց այս ու այն կողմն ընկնելու հնարաւորութիւն ունենայինք որոշելու հեղինակի անձը: Մենք ստիպուած էինք նիւթեր հաւաքել յետագայ քննութիւնների համար: Եղև չէր կարող տեսիլ Դ. պրակի համար. քննադատը անհրաժեշտաբար պարտաւոր է զգում պարզել զրբի միութեան խնդիրը: Խոսքովի անունով մեզ հասած զրբը բազկացած է հինգ միմեանցից անկախ մասերից. առաջին մասի վերնագրի մէջ հեղինակը յիշուած է Խոսքովի թարգմանիչ անունով. Դ. և Ե. զլուխներում հեղինակն իրեն Խոսքով է անուանում, վերջին անունը կրկնուած է և Ե. զլխի վերնագրի մէջ, ** իսկ Բ. և Դ. զլուխներում հեղինակի մասին ոչ մի յիշատակութիւն չկայ: Խոսքովի թարգմանիչը նոյն է Դ. և Ե. զլուխների հեղինակ Խոսքովի հետ, և եթէ նոյնն է, նորա զործերն են արդեօք Բ. և Դ. զլուխները: Ահա հարցեր, որոնց պարտաւոր ենք պատասխանել այս պրակի մէջ. Հասկանալի է, որ ի զուր կլինէին մեր ջանքերը ամբողջ զործի հեղինակն ու ժամանակը որոշելու, եթէ նախապէս չհաստատանք, թէ հինգ զլուխն էլ մի հեղինակի զործ է. թերի կլի-

* Տես Արարաւ 1899 թ. յունիս եր. 260:

** Արարաւ 1899 թ. յունիս.